

मातृ P. 7, 4, 2, Sch.

1. मातर (von 3. मा) f. UṆADIS. 2, 96. ÇĀNT. 1, 2, Sch. Decl. P. 6, 4, 11. Vop. 3, 65. (Bildnerin d. i. des Kindes im Mutterleibe) Mutter *) (AK. 2, 6, 1, 29. TRIK. 3, 3, 177. H. 337. an. 2, 186. MED. I. 44. HALĀJ. 2, 349), auch Mutterthier: पितरं च दृश्ये मातरं च RV. 1, 24, 1. पितुः पयः प्रति गृह्णाति माता 7, 101, 3. पृश्निं वोचत मातरम् 5, 32, 16. क्रोड्यो न मातरं तुदत्तः 10, 94, 14. 73, 4. वत्सो मातृर्जनयत स्वधामिः 1, 93, 4. VS. 8, 29. 31. ÇĀT. Br. 1, 7, 1, 3. 4. अन्वेन माता मन्यतामानु पिता AIT. Br. 2, 6. अनु त्वा माता पितरौ मदतुः VS. 6, 20. गावो धृतस्य मातरः KĀTJ. ÇR. 13, 3, 21. पशवो मातरपि मिथुनं चरन्ति ÇĀNKH. ÇR. 15, 17, 16. 17. P. 8, 1, 15, Sch. Spr. 337. — M. 2, 50. 133. 144. MBH. 1, 5874. N. 16, 31. राज° 13, 24. सकृच्च तु पितृन्माता गौरवेणातिरिच्यते Spr. 3804. 1120. fg. तत्र यद्वत्सजन्मास्य मौञ्जीबन्धनचिह्नितम् । तत्रास्य माता सावित्री पिता त्वार्चा उच्यते ॥ M. 2, 170. पिता वै गार्हपत्यो ऽग्निर्मताग्निर्निषः स्मृतः 231. RAGH. 2, 36. Am Ende eines adj. comp.: कुन्ती° die Kuntī zur Mutter habend d. i. ein Sohn der Kuntī MBH. 1, 8065. देवकी° 7, 726. 14, 411. कैकेयी° R. 6, 82, 131. कार्ष्णिगन्ध्या° oder कार्ष्णिगन्धी° PAT. zu P. 6, 1, 14. मातरा पितरा Mutter und Vater Siddh. K. zu P. 6, 3, 33. RV. 4, 6, 7. VS. 9, 19. पितरा मातरा ved. P. 6, 3, 33. मातरा beide Eltern: वत्समिव मातरा संरिक्ता RV. 3, 33, 3. 7, 2, 5. Im Besondern ist zu erwähnen: a) Mutter Erde (मातर = पृथिवी u. s. w. TRIK. H. an. MED.) RV. 1, 89, 4. 5, 42, 16. 6, 51, 5. 10, 62, 5; vgl. यद्वा तयो मातृस्या उपस्थे 3, 8, 1. ÇĀT. Br. 5, 2, 1, 18. 4, 2, 20. मातर्मदिनि Spr. 2163; vgl. माता पृथिव्या मूर्तिः M. 2, 225. Himmel und Erde heissen Vater und Mutter oder मातरा RV. 10, 64, 14. 9, 83, 12. 1, 139, 3. — b) Nacht und Ushas sind मृतस्य मातरा RV. 1, 142, 7. Ushas गवा माता 4, 32, 2. 3, 5, 43, 2. 7, 77, 2. — c) die Kuh ist लोकस्य माता MBH. 12, 5517. मातर = गो AK. 2, 9, 66. TRIK. H. an. MED. स त्वमेकातरा तस्या मदीया वत्स मातरम् (मातृत्वा धेनुम् Schol.) । आराधय RAGH. ed. Caic. 1, 82. — d) die Gewässer: कार्यमानो वना तं यन्मातृ-जगन्पः RV. 3, 9, 2. unter den Namen für Fluss NAIGH. 1, 13; vgl. मातृ-तम. सप्तमातर heissen die Flüsse, gleichsam aus sieben Müttern (Eutern oder Brüsten) strömend RV. 1, 34, 8. eben so die reichliche Dakṣiṇā: दाक्षिणां डकृते सप्तमातरम् 10, 107, 4. — e) Agni's Mütter oder Eltern (du. und pl.) sind die Hölzer: यदी मातरो जनयन्त वक्रिम् RV. 3, 31, 2. मुज्जातं मातृषु 23, 3. 9, 70, 4. 2, 11, 8. ज्ञायमानो मातरा गर्भो अति 10, 79, 4. अमंष्टो ज्ञायते मात्राः प्रुचिः 5, 11, 3. शेषे वनेषु मात्राः 8, 49, 15. 7, 7, 3. 3, 5, 7. 9, 9, 3. Auch mit adj. im masc., weil Vater und Mutter verstanden sind: उभा तरेते अग्नि मातरा शिशुम् RV. 1, 140, 3; vgl. तं व्रजान्त मातरः काव देवसो अङ्गिरः 8, 91, 17 (eigentlich Väter). Agni heisst हिमातर (vgl. हिजन्मन्): याभिः परिष्मा तनयस्य मन्मना हिमाता तूषु तृष्णिर्विभूषति 112, 4. 3, 33, 6. हिमाता केता विदेषु सम्राट् 7. auch त्रिमातरः उत त्रिमाता विदेषु सम्राट् 56, 5. — f) die göttlichen Mütter sind die personificirten Energien verschiedener Götter: देवतानां च मातरः R.

*) पितर und मातर sind zwar urindogermanisch, aber schwerlich die ältesten Namen für Vater und Mutter. Diese werden प und मा oder ähnlich (vgl. तत und नना) gelautet haben, und diese Naturlaute mögen in einer späteren, schon reflectirenden Periode der Sprache bei der Bildung von पितर und मातर maassgebend gewesen sein.

GORR. 1, 14, 4. सर्वभूतगणाश्चैव मातरो विविधास्तथा MBH. 13, 874. सप्त-मातृगणाः 9, 2478. त्वमपि गच्छ चतुष्ये मातृयो बलिमुपहर MBH. 8, 22. fg. 9, 6. मातृणां गणमानचुः पराशरकुलोद्भवाः Verz. d. Oxf. H. 19, a, 21. 38, a, 12. LALIT. ed. Calc. 313, 9. VARĀH. BRH. S. 60, 19. ब्राह्मी-त्याद्यास्तु मातरः AK. 1, 1, 1, 31. TRIK. 3, 3, 177. H. an. MED. ब्राह्माद्या मातरः सप्त H. 201. HALĀJ. 1, 17. Diese sieben Mütter sind: Brāhmī (Brahmāṇī), Māheçvari, Kaumārī, Vaishṇavī, Vārāhī, Indrāṇī (Aindri, Māhendri) und Kāmūṇḍā SĀṆSK. K. 30, b, 5. Comm. zu BHUVANEÇVARISTOTRA bei AUFRECHT, HALĀJ. 308. MIT. 142, 9. fg. Verz. d. Oxf. H. 184, a, 4. 3. 191, a, 15. 16 (Raudri und Kauveri st. Māheçvari und Kāmūṇḍā). H. 201, Sch. (Siddhist. Indrāṇī). acht Mütter: Brāhmī, Māheçvari, Raudri, Vārāhī, Vaishṇavī, Kaumārī, Kārmamūṇḍā und Kālasamākarṣiṇī Verz. d. Oxf. H. 184, a, 9. 10. BHAR. zu AK. (Aindri, Kāmūṇḍā und Kārkikā st. Raudri, Kārmamūṇḍā und Kālasamākarṣiṇī). neun Mütter: Brāhmāṇī, Vaishṇavī, Raudri, Vārāhī, Nārasimhikā, Kaumārī, Māhendri, Kāmūṇḍā und Kāṇḍikā KĀÇIKH. 83, 33 bei AUFRECHT, HALĀJ. 308. मातरश्चण्डिकाद्याः PAÑKĀT. Pr. 1. गौर्याद्याः MED. Deren sind sechzehn: Gaurī, Padmā, Çakī, Medhā, Sāvitrī, Viçajā, Gajā, Devasenā, Svadhā, Svāhā (diese heissen मातरो लोकमातरः), Çāntī, Puṣṭī, Dhṛti, Tuṣṭī, Ātmadevatā und Kuladevatā BAHVRĀGRHJAPADDHATI im ÇĀDDHAT. ÇKDR. SĀṆSK. K. 24, a, 3. 30, a, 4. 5. Die 13 Gattinnen Kaçjapa's heissen लोकानां मातरः BHĀG. P. 6, 6, 24. fg. die göttlichen Mütter stehen in nächster Beziehung zu Çiva (wie schon aus ihrer Stellung im AK., bei H. und HALĀJ. hervorgeht) und seinem Mythenkreise: रुद्राश्च सह मातृभिः VARĀH. BRH. S. 48, 26. (शंकरः) मातृभिश्चाप्यनुदुतः KATHĀS. 47, 46. 36, 76. fg. यातुधानप्रमथप्रेतमातृपिशाचविप्रयक्षधोरदृष्टीन् BHĀG. P. 6, 8, 23. 2, 10, 38. Kārttikeja, dem ursprünglich nur sieben Mütter (vgl. MBH. 3, 14369) beigelegt werden, hat deren später eine zahllose Menge (MBH. 9, 2620. fg. HARIV. 9335. fg.). Jene sieben verdrängen die älteren Mütter aus ihrer Stellung; sie sprechen zu Kārttikeja MBH. 3, 14467. fg.: वयं सर्वस्य लोकस्य मातरः कावभिः स्तुताः । इच्छामो मातरस्तुभ्यं भवितुं पूजयस्व नः । — । यास्तु मातरः पूर्वं लोकस्यास्य प्रकल्पिताः । अस्माकं तु भवेत्स्थानं तासां चैव न तद्वेत् । भवेम पूष्या लोकस्य न ताः पूष्याः सुरपथ । — । इच्छाम तासां मातृणां प्रजा गोकुलं प्रयच्छ नः u. s. w. Viṣṇu wird PAÑKĀR. 4, 3, 64 मातृचक्रप्रमथन Vernichter der (bösen, menschenfeindlichen) Mütter und महामातृगणेश्वर Führer der grossen (d. i. alten, guten) Mütter genannt. — g) Bein. der Lakṣmī ÇKDR. und WILSON nach H. 226, wo aber nach dem Schol. मा ता zu trennen ist. मातर्लक्ष्मि Spr. 2164. Bein. der Durgā H. an. N. der Dākṣhājaṇī in Siddhapura (Siddhavāna v. l.) und Kājāvarohaṇa Verz. d. Oxf. H. 39, b, 25. 28. — h) die acht menschlichen Mütter, weiblichen Manen (vgl. पितरः) sind: Mutter, Grossmutter, Ahne; Grossmutter, Ahne und Urahne der Mutter; Vaterschwester und Mutter-schwester SĀṆSK. K. 24, a, 5. WEBER, Omina 352. Nax. 2, 392. मातृम्राह Verz. d. Oxf. H. 382, a, No. 430. — i) auf den Namen Mutter haben auch andere nahestehende weibliche Verwandte und ehrwürdige Personen Anspruch: मातृधसा मातृलानी पितृव्यस्त्री पितृधसा । अथः पूर्व-